

migraceonline.cz
o migraci ve střední a východní Evropě

Říjen 2010

Recenze knihy M. Rákoczyové a R. Trboly (eds.) „Sociální integrace přistěhovalců v České republice”

Hana Morávková

Anotace:

Kniha je výsledkem práce týmu pracovníků brněnské pobočky Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí a Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Cílem jejich výzkumu bylo odpovědět na otázky: Odkud a proč k nám migranti přicházejí? Jak jsou integrováni na trhu práce a v ostatních oblastech života v české společnosti, jak bydlí a jak tráví svůj volný čas? Na tyto a další otázky odpovídají Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola a kolektiv. Publikace Sociální integrace přistěhovalců v České republice není prvním autorským počinem Miroslavy Rákoczyové a Roberta Trboly na toto téma. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí již dříve publikoval jejich studie “Lokální strategie integrace cizinců v ČR I” nebo “Zaměstnavatelé zahraničních pracovníků v České republice a jejich role v procesu sociální integrace: Analýza poptávky po zahraniční pracovní síle”.

Kniha Sociální integrace přistěhovalců v České republice je rozdělena do devíti kapitol. První čtyři kapitoly nastiňují imigrační situaci v Česku od začátku devadesátých let dvacátého století. Dále v první části knihy najdeme použitou metodiku celého výzkumu a také teoretický přístup k sociální integraci přistěhovalců, z kterého autoři vycházejí.

Teoretická východiska výzkumu dobře popisují klady a zápory migrace pro vysílající i cílovou zemi. “*Ve zdrojových zemích dochází mimo jiné k růstu příjmových nerovností, kulturním a hodnotovým posunům, a v první fázi ke snížení lidského kapitálu*” (s. 23). Hostitelská země je naopak konfrontována se značnou kulturní rozmanitostí přistěhovalců, která může domácí kulturu obohatit, avšak zároveň hrozí riziko vyloučení přistěhovalců z důvodu jejich kulturní

odlišnosti. Zkušenosti západních zemí ukazují také na hrozbu paralelních společností, které však výzkum v českém prostředí neprokázal.

Sociální začleňování přistěhovalců nepředstavuje podle autorů výzkumu prostý lineární proces, ale výslednici spolupůsobení mnoha faktorů v různých oblastech sociálního života. Německý sociolog zabývající se migrací H. Esser *“tyto dílčí procesy rozděluje do čtyř skupin: strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační dimenze”* (s. 25). Jeho koncept, který je jádrem celého výzkumu, odmítá integraci definovanou jako postupné pronikání do majoritní společnosti, kdy jednotlivé fáze integrace odpovídají čtyřem vymezeným dimenzím. Naopak integrace může probíhat paralelně ve více dimenzích najednou. Tyto dva teoretické přístupy v konfrontaci s praxí ukazují, že migrant přichází do výše zmíněných pěti dimenzí najednou, přesto bývá ekonomická integrace často vnímána jako předpoklad integrace ve všech ostatních oblastech (s. 93), jak sami autoři poznamenávají.

Věřím, že publikace je vhodná pro širokou veřejnost navzdory odborné terminologii. Autorům bych jen doporučila přesunout čtvrtou kapitolu s názvem *“Základní rysy integrace přistěhovalců v ČR”* na samý závěr knihy, aby nedocházelo k zbytečnému opakování informací.

Druhá část knihy představuje výsledky kvalitativního výzkumu. Ten je založen na interdisciplinaritě, kombinuje paradigma migračních studií, sociologie, ekonomie, demografie i psychologie tak, aby zachytil život přistěhovalců v Česku v celé jeho komplexitě. Autoři k vysvětlení důvodů migrace používají Baumanovy modely postmoderních osobností. Z oblasti migračních studií si berou na pomoc neoklasickou ekonomickou teorii nebo teorii duálního trhu. Podle mého názoru je tento přístup k integraci jediným vhodným pro zachycení každodenních situací imigrantů.

Výzkumu se zúčastnilo 251 ekonomicky aktivních imigrantů, tedy těch, kteří se narodili mimo území ČR, ale žijí zde déle než jeden rok. Respondenti byli rozděleni podle země původu do pěti skupin (EU a vyspělé země¹; nové členské země EU; země bývalého SSSR; Vietnam a Asie; Afrika). Autoři rozdělením výzkumného vzorku zohledňují heterogenitu imigrantských komunit v ČR. Přesto se setkáme s velkou různorodostí i uvnitř těchto skupin a najít charakteristiky společné všem respondentům-imigrantům není snadné. Každá z pěti kapitol prezentující výsledky výzkumu aplikuje koncept sociální integrace na danou skupinu dotazovaných.

Výzkum probíhal ve třech největších městech České republiky, tedy v Praze, Brně a Plzni. V samotném hlavním městě se koncentruje asi třetina všech cizinců v Česku (přibližně 148 tis.)². Obecně platí, že velká města jsou magnetem pro ekonomické migranty díky širší pracovní nabídce. Výzkum ovšem výběrem lokalit zanedbává specifika integrace přistěhovalců žijících například v menších městech či vesnicích, na což poukazují i sami autoři.

¹ Island, Norsko, Austrálie, Švýcarsko, USA, Kanada, Japonsko, Nový Zéland

² Zdroj: ČSÚ: Cizinci podle kraje, okresu a typu pobytu k 31.8.2010.

<[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/A80053CB50/\\$File/c01t02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/A80053CB50/$File/c01t02.pdf)>

Mezi dalšími omezeními provedeného kvalitativního výzkumu uvádějí autoři například nízkou míru jeho zobecnitelnosti. Snaha výzkumníků o zvýšení externí validity se odrazila v různorodosti zkoumaného vzorku, proto byli do sběru dat zapojeni také externí tazatelé v Praze a Plzni. Při vyšším počtu tazatelů však bylo obtížné na základě nově vzniklých souvislostí měnit osnovu rozhovorů v jejich průběhu. Náročnost výzkumu zvyšovala i jazyková bariéra, jelikož několik rozhovorů proběhlo v cizím jazyce nebo s tlumočníkem.

Výzkum se také opíral o statistická data o cizincích v ČR, poskytovaná Českým statistickým úřadem. V souladu s klasifikací zaměstnání (KZAM-R) výzkumníci rozdělili pracovní trh na primární a sekundární a zjišťovali původ imigrantů pracujících na primárním, resp. sekundárním trhu práce. Primární trh je v rámci výzkumu charakterizován kvalifikovanou pracovní silou, standardní osmihodinovou pracovní dobou a možností vzdělávacích kurzů. Sekundární trh práce se naopak vyznačuje desetihodinovou a delší pracovní dobou, častou absencí odvodů sociálního a zdravotního pojištění zaměstnavatelem. Běžnou praxí jsou i přesčasové či práce o víkendy a různé formy vykořisťování zaměstnanců.

Výzkumníkům se podařilo v jejich vzorku najít společné rysy imigrantů v Česku. Individuální motivace k migraci není možné omezovat pouze na snahu o maximalizaci ekonomického zisku (s. 52). Migranti přicházejí z nejrůznějších důvodů. Výzkum také ukázal, že Česko může imigranty přitahovat svou kulturou, přírodou, "českou atmosférou" (s. 54) či relativně fungující infrastrukturou. Pro všechny respondenty platí, že uplatnění na pracovním trhu je ovlivněno znalostí češtiny a rozsahem jejich sociálního kapitálu (s. 44). Zaměstnavatelé poskytují vzdělávací kurzy svým zahraničním pracovníkům jen zcela výjimečně. Vzhledem k převládající orientaci na pracovní výkon bývá formální výuka prostřednictvím jazykových kurzů většinou zanedbávána (s. 46). Znalost jazyka cílové země usnadňuje integraci; domácí obyvatelstvo bývá vstřícnější, porozumění mezi oběma skupinami je nesporně vyšší. *"Cizinci, kteří jsou schopni se dorozumět a rozumí psané a mluvené češtině, dosahují vyššího stupně integrace do všech struktur majoritní populace"* (s. 71).

Autoři si všímají, že školství a vzdělávání sehrává klíčovou roli v oblasti vytváření občanské identity a loajality k národnímu státu a představuje významný zdroj sociálních sítí. Participace respondentů na občanském životě je obecně nízká (s. 45); i přesto zde mnozí z nich našli svůj domov, nebo si vytvořili domov druhý. Jak ukazuje výzkum, domov nemusí být vždy spjatý s místem, ale důležitou roli hrají i jiné faktory (vztahy, pracovní příležitosti). Představa respondentů o dočasnosti jejich pobytu v ČR může představovat implicitní zájem na udržení pout se zemí původu a zároveň může být snahou o ochranu a zachování identity. *"Pravděpodobnost dlouhodobého či trvalého setrvání v ČR zvyšují především následující okolnosti: rodina v ČR; výchova dětí a jejich školní docházka; koupě vlastního bydlení; investice v podnikání"* (s. 56). Přesto obvyklým plánem ekonomických migrantů je odjet do vyspělé země, vydělat si co nejrychleji relativně velké množství peněz a vrátit se do země původu. Ve velkém množství případů se však tento jednoduchý scénář naplní až v delším časovém horizontu, než migranti

očekávali (pokud k jeho naplnění vůbec dojde). Dočasné bydlení znamená překážku v podobě vysokých nájmu, kterou přistěhovalci řeší spolubydlením s jinými cizinci či širším příbuzenstvem (s. 44). Tato studie však neodhalila významnou prostorovou segregaci cizinců ve zkoumaných městech.

Z výzkumu dále vyplynulo, že většina přistěhovalců se shoduje na kritice cizinecké policie. *“Neznalost cizích jazyků pracovníků cizinecké policie je doprovázena malou vstřícností a neochotným přístupem ke klientům”* (s. 45). Imigranti označili za selhávající celkový systém přijímání cizinců do Česka. Jeho složitost, proměnlivost a malá informovanost cizinců představuje překážky pro udržení legálního pobytu. Navíc jazyková bariéra často zhoršuje či zcela znemožňuje komunikaci na úřadech. Autoři na znalost jazyka jako faktor výrazně usnadňující integraci do majoritní společnosti upozorňují současné, potencionální i krátkodobé migranty.

Kniha významně přispívá k poznání oblasti integrace přistěhovalců v Česku. Velice čtivou formou přibližuje různé bariéry života cizinců, které nemají pouze administrativní podobu. Ukazuje také na stereotypy občanů Česka. Díky publikaci si čtenář uvědomí velkou rozmanitost důvodů, které vedou k odstěhování ze země původu či motivují k přistěhování právě do Česka. Česká společnost si však velice pomalu přivyká na sdílení života s cizinci a obecně lze konstatovat její uzavřenost (s. 47). Nemluvě o tendencích zneužívat imigrantovu neznalost a nevědomost o tuzemských podmínkách.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 309 s. ISBN 978-80-7419-023-0

O autorce:

Autorka je studentkou oboru demografie na Přírodovědecké fakultě University Karlovy v Praze, kde se zaměřuje na problematiku mezinárodní migrace a integrace imigrantů v ČR pod vedením doc. Dušana Drbohlava. Ve své bakalářské práci se zabývala smíšenými manželstvími v Česku a Nizozemsku. V současné době se věnuje tématu kulturní vzdálenosti mezi Čechy a Vietnamci, Rusy, Slováky a Anglosasy žijícími v Česku.

e-mail: hanna.moravkova@gmail.com